

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EKONOMİSİNİN ENVANTERİNİN ÇIKARILMASI: 1927 TARIM VE SANAYİ SAYIMININ URFA ÖZELİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Ahmet İLYAS*

Öz

Milli Mücadele'nin kazanılmasından sonra sıra yeni Türk devletinin sosyal, siyasi ve ekonomik temellerinin atılmasına gelmişti. Daha Lozan Antlaşması imzalanmadan evvel Mustafa Kemal Paşa, ekonomik bağımsızlık olmadan siyasi bağımsızlığın hiçbir anlam ifade etmeyeceğinden yola çıkarak, milli bir ekonomiye olan ihtiyacı belirtmiştir. Milli Ekonomi anlayışı İttihat ve Terakki yönetiminden kalan bir mirastır. Buna göre bağımsız bir ekonominin yolu milli ekonomiden geçerdi. İzmir İktisat Kongresi sonrası Ankara yönetimi Osmanlı'dan miras alınan ekonominin envanterini ortaya çıkarmak amacıyla Başbakanlık İstatistik Kurumunu oluşturdu. Bu kurum 1927 yılında Türkiye'nin ekonomik faaliyetlerinin ayrıntılı bir haritasını çıkarmaya çalıştı. Bu harita bundan sonra yapılacak ekonomik atılımların yol haritasını çıkarması açısından önem taşımaktadır. Çünkü Türk devleti özellikle doğu bölgesi için oluşturduğu Umumi Müfettişliğinin işini kolaylaştırmak istiyordu. Bunu gerçekleştirmenin yolu da bu sayımlardan geçmiştir. Bu çalışmanın amacı 1927 yılında yapılan tarım, hayvancılık ve sanayi sayımlarının Urfa özelinde değerlendirilmesini içermektedir. İl merkezi ve ilçelerdeki tarım, sanayi envanterleri Urfa ekonomisi için önemli değinilebilecek bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler ışığında Urfa'nın bir tarım ve hayvancılık kenti olduğu gerçeği ön plandadır. Ayrıca Urfa'nın yüzölçümü dikkate alındığında ekilebilir alanların sınırlı olması, ekonomik faaliyet çeşitliliği bakımından sorgulanması gerekmektedir. Urfa'nın bazı ilçelerinin ekonomik anlamda sınırlı bir yapıda olması da dikkat çekicidir. Özellikle Harran ve Hilvan gibi ilçelerin Urfa'daki ekonomik dağılım içerisinde diğer ilçelere nazaran geri plandadır.

Anahtar Kelimeler: Urfa, Sanayi, Tarım, Ekonomi, Milli Ekonomi

EXTRACTION OF THE INVENTORY OF TURKISH ECONOMY IN THE REPUBLICAN PERIOD: EVALUATION OF 1927 CENSUS OF AGRICULTURE AND INDUSTRY IN URFA

Abstract

After the winning of the National Struggle, the social, political and economic foundations of the new Turkish state had come. Before the Treaty of Lausanne was signed, Mustafa Kemal Pasha, according to the political independence without economic independence, will not make any sense, stated that the need for a national economy. The concept of National Economy was an inheritance from the Committee of Union and Progress. Accordingly, the path of an independent economy would pass through the national economy. After the İzmir Economic Congress, the Ankara administration formed the Prime Ministry Statistical Institute to reveal the inventory of the economy that was inherited from the Ottoman Empire. These institutions tried to remove a detailed map of Turkey's economic activities in 1927. This map is important for the road map of the economic breakthroughs. Because the Turkish state wanted to facilitate the work of the General Inspectorate, which it had established especially for the eastern region. The way to accomplish this was through these counts. The aim of this study is to evaluate the agricultural, livestock and industrial censuses in 1927 in Urfa. Agricultural and industrial inventories in the provincial center and districts There are important information about Urfa economy. In the light of this information, the fact that Urfa is a city of agriculture and livestock is in the foreground. Furthermore, considering the surface area of Urfa, it should be questioned about the limited area of arable land and the diversity of economic activities. It is noteworthy that some districts of Urfa have a limited economic

* Doç. Dr., Batman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
ahmetilyas@hotmail.com.

structure. Especially the districts such as Harran and Hilvan are in the background in the economic distribution in Urfa compared to other districts.

Key Words: Urfa, Industry, Agriculture, Economy, National Economy

Giriş

Ulus ve devletin bir arada kullanılması Sanayi Devrimi sonrasında sık görülen bir ifadedir. Özellikle imparatorluklar içerisinde yaşayan ulusların devlet olma isteği on dokuzuncu yüzyıla birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. Tabii bu sürecin başlamasında Avrupa'daki hanedanların büyük etkisi vardır. Hanedanlar, imparatorluklar içerisindeki ulusları destekleyerek, ulusçuluğun yayılmasına katkıda bulundular (Anderson, 1995: 100). Bu katkı imparatorlukların çöküşüne zemin hazırlamışlardır. Diğer hanedan imparatorlukları gibi Osmanlı İmparatorluğu da gün geçtikçe kan kaybetmiş, nitekim Birinci Dünya Harbi sonrası nüfusu homojene yakın bir Türk devletinin kurulmasına tanık olmuştur. Yeni kurulan Türk devleti, uzun bir mücadeleden sonra 1923 yılında Lozan Antlaşmasıyla diğer büyük devletlere karşı rüşünü ispat etmiştir (Kayalı, 2011: 130). Lozan'a gidilirken devletin asli kurucu yapısı Osmanlı Devleti'nden devralınan gerek nüfus ve gerekse ekonomik yapının farkındaydılar. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında etkili olan ekonomik sebeplerin çok ciddi bir şekilde bertaraf edilmesi gerekiyordu. Bunun da yolu ekonomik bağımsızlıktan geçiyordu.

Mustafa Kemal ve arkadaşları Türk devletini ulus-devlet karakterli bir yapı içerisinde sosyal, eğitim, siyasi ve ekonomik dönüşümü gerçekleştirmek zorunda olduklarının bilincindeydi. Özellikle ekonomi önemliydi. Osmanlı'dan devralınan mirasa göre 13 milyon nüfus bulunmakta, tarımın ekonomi içerisindeki yeri yüzde 85, sanayinin yüzdesi ise 11 idi (Pamuk, 2011: 277). Yani tarım ülkesi olan Türkiye'de yerli sermayeye dayalı ekonomik faaliyetler sınırlıydı. Kurucu kadronun en temel hedeflerinden biri olan bu noksanlığı giderme konusunda İttihat ve Terakki'den kalan Milli Ekonomi ve Devletçilik sistemlerini hayata geçirme konusunda dirayetli oldukları daha İzmir İktisat Kongresi'nde ortaya koydular. Diğer taraftan Lozan'da kapitülasyon ve ayrıcalıkları ortadan kaldırma konusunda isteklerini ortaya koydular (Pamuk, 2011: 286). Lozan sonrası gayri Müslimlere karşı ön yargılı tutum ciddi bir ekonomik iş gücünün ülkeden ayrılmasını beraberinde getirdiği gibi Yunanistan ile yaşanan mübadele Türk ekonomisini önemli ölçüde etkilemiştir (Keyder, 2014: 118-120). Ekonomide yaşanan bu kırılmanın yeniden inşası için milli iktisat görüşü ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu görüşün dönemin milliyetçi anlayıştan etkilendiğini de belirtmek gerekir. İzmir İktisat Kongresi'nde yukarıda da belirtildiği üzere milli bir iktisat anlayışının temelleri atılmıştır. Kongrenin açılış konuşmasında Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti'nin yıkılma sebebini ekonomik olarak açıklarken, kapitülasyonlara açık açık değinerek bu duruma müsamaha göstermeyeceklerini ifade etmiştir (Boratav, 2005: 44). Diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa, İttihat ve Terakki'nin iktidara geldikten sonra uyguladığı Alman modeli olan Milli İktisat konusunda tereddütlü değildi. Çünkü Ziya Gökalp'in belirttiği İktisadi Türkçülük, yeni kurulan Türkiye için uygun bir yapı oluşturuyordu. Dahası Özellikle Birinci Dünya Harbi esnasında uygulanan bu politikayla ekonomi ayakta kalmıştı (Toprak, 1995: 13). İktisat Kongresi sonrası hükümet ilk olarak çiftçi, sanayici ve tüccarların rahat nefes almalarını sağlamak amacıyla Türkiye İş Bankası, Maadin Bankası, Emlak Bankası ve Ziraat Bankasının kurulmasının önünü açtı. Amaç bu kesimlerin nakdi ihtiyacına yardımcı olmaktı. Çiftçileri

tarımsal kredileri için 1924 yılında İtibar-ı Zirai Birlikler Kanunu çıkartıldı (Özçelik & Tuncer, 2007: 258). Ayrıca İttihat ve Terakki'nin başlattığı Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun kapsamı genişletilerek milli sermayenin korunması ve milli burjuva için gerekli destek sağlandı. Aşar vergisi kaldırılarak Türk çiftçilerinin üzerindeki yük kaldırıldı (Eroğlu, 2007: 66).

Ekonomi Envanterinin Çıkarılması ve Urfa

Erken Cumhuriyet'in Osmanlı Devleti'nden miras aldığı birçok alan alengirli olarak çözülmeye çalışılıyordu. Bilhassa ekonomik ve nüfus yapısı hakkında yeni Türk devleti sadece genel geçer bilgiye sahipti. Bilhassa yaşanan nüfus mübadelesinin sonuçları hakkında kesin bilgiye kavuşmak amacıyla 1927 yılında genel nüfus sayımı yapıldı. Bu nüfus sayımında vatandaşlara birçok soru sorularak halkın dil, din, cinsiyet, iş durumu, medeni hali, eğitim durumuyla ilgili bilgi sahibi olmaya çalışıldı. Aynı yıl 2 Haziran 1926 tarih ve 893 sayılı nüfus sayımı kanunu ve 2 Haziran 1927 tarih ve 1152 sayılı istatistik kanunu uyarınca tarım ve sanayi sayımına gidildi (1927 Tarım Sayımı, 1970: 3). Buna göre öncelikle 2 Haziran 1927 tarih ve 1152 sayılı istatistik kanunu uyarınca yapılan ilk tarım sayımı şöyle yapılmıştır: *“1927 yılı Ekim ayında, çiftçi aileleri, ekilmiş sahalar, üretim miktarı ve kıymeti ile hayvanlar, Tarım aletleri ve tarım makinelerini içine alan bir Tarım sayımı yapıldı. Sayım Valilerle, Kaymakamlar tarafından yönetildi. Vali ve kaymakamlar sayım cetvellerini köylere, çiftliklere ve bütün mevkilere dağıttılar. Sayımın yönetimi ve yürütülmesi sırasında Ziraat Müdür ve Memurları bunlar bulunmadığı takdirde. Veterinerler ve Orman memurları ve Ziraat Odaları Üyesi, Vali ve Kaymakamlarla işbirliğine davet edildi. Sayım cetvelleri köylerde İhtiyar Meclisleri tarafından dolduruldu. Bu cetvellerin bir sureti ilerde görülecektir. Bu suretle doldurularak Vali ve Kaymakamlara teslim edilen cetveller il veya İlçe merkezlerinde kurulan bir Komisyon tarafından incelemeye tabi tutuldu. Ziraat Baş Müdürü, Ziraat Müdürü veya Ziraat Memuru ve bunların bulunmadığı yerlerde Veteriner Müdür veya veya memurları ve bunların da bulunmadıkları yerlerde Orman Baş Müdürü veya memurlarından kurulu Vali ve Kaymakamın Başkanlığı altında çalışan bu Komisyonlar aynı zamanda her İlçe ve İldeki ürünlerin, hayvanların ve Tarım Makina ve aletlerinin ortalama hatlarını bildirir bir cetveli de hazırlamaya mecbur tutuluyordu. Fiat konusundaki esas, her yerin piyasasında geçerli ortalama ticarî fiyatı idi. Bu Komisyonlar sayım cetvellerinin incelenmesinden sonra kontrol memurları tarafından sondaj suretiyle kontrol yapılacak köyleri seçmekle de zorunlu idiler. Sondaj işlemi, onda bir hesabı ile seçilen köylerde aynı bilginin bu konuda yetiştirilmiş bir Kontrol memuru tarafından yeniden toplanması idi. Bu suretle elde edilen bilgi ile ihtiyar meclisleri tarafından çiftçilerin sözlerine göre doldurulan cetvellerdeki bilgilerin ne oranda doğru olduğu ortaya çıkacaktı. Kontrol memurları da, Ziraat memurları ile Veteriner, Orman memurları ve Ziraat Odaları Üyeleri ve Öğretmenler arasından seçilmişti. Bu memurlar İhtiyar Meclisleri tarafından toplanan bilginin doğruluğu derecesinin ne suretle kontrol edileceği hakkında konferanslarla yetiştirildiler. Bu konferanslara, ücret verilmek suretiyle devamları sağlandı. Sondaj yapacak Kontrol memurları, yaptıkları, incelemelerini bir rapora yazarak raporun sonunda esas cetvellerdeki bilginin gerçeğe göre yüzde kaç oranında eksik ve ya fazla olduğunu bildireceklerdi. Bu yüzde oranları bütün cetvellerin üçte ikisinde sondaj sonuçları ile İhtiyar Meclislerinin verdiği sonuçlar arasında daima noksanına bir fark gösterilmişti, Bu farklar yüzde % 10 – 28 arasında değişmektedir. Tasnif ve toplama işleri yapılırken her il ve ilçeye*

ait rakamların tespitinde bu farklar göz önüne alındı” (1927 Tarım Sayımı, 1970: 7). Hem tarım hem de sanayi sayımı sonuçları birçok il için istatistik kurumu tarafından ayrıntılı olarak kaydedilmiştir. Bu sonuçlar Cumhuriyet Türkiye’sinin bundan sonra ekonomik manada atacağı adımlar için bir yol haritası olarak ön plana çıkmaktadır. Sonuçta Erken Cumhuriyet, 1923-1927 yılı için ekonomik manada önemli denilebilecek adımlar atmış, ancak yaşanan nüfus mübadelesi, milli burjuvanın oluşturulmasıyla ilgili çalışmalar, ekonomideki milliliğin koruma ve geliştirme yoluna gitmiştir. Her iki sayımda da memurlar sahaya inmiş, gerek tarım alanında ve gerekse sanayi alanındaki envanter çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu envanterler hem il merkezi hem de ilçelerdeki durumu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca her iki çalışmada da hükümet iş kollarındaki çalışanların sayısını da öğrenmek istemiştir. Sayım memurları, genel merkez tarafından hazırlanan cetvellere göre hareket etmişlerdir. Aralık 1927 tarihinde tamamlanan bu iki sayımda önemli sonuçlar ortaya çıkmıştır.

1927 Yılı Urfa Ekonomisinin Envanteri

a) Tarım Envanteri

Urfa, Osmanlı döneminde Halep sancağına bağlı bir vilayettir. Birinci Dünya Harbi’nde Fransızlara karşı önemli mücadele verilerek 11 Nisan 1920’de düşman işgalinden kurtarılmıştır (Akalin, 2007: 189). Milli Mücadele’den sonra merkezi yönetim ilk olarak buraya İzzet Bey’i vali olarak atamıştır. Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımının yapıldığı dönemde Ahmet Fuad Bey görev yapmıştır. İlk nüfus sayımına göre Urfa yaklaşık 203 bin nüfusa sahiptir. Buna göre nüfusun büyük bölümü köylerde yaşamaktadır. Aşağıdaki 1 numaralı tablo kadın ve erkeklerin meslek dağılımlarıyla ilgilidir.

Tablo 1

	Ziraat	Sanayi	Ticaret	Devlet Memuru	Serbest Meslek	Mesleksizler	Meslekli
Erkek	35.17	3.18	3.99	3.75	2.26	51.65	48.35
Kadın	7.43	0.07	0.04	0.01	0.12	92.33	7.67
Ortalama	21.21	1.61	2.00	1.86	1.18	72.14	27.86

Nüfusun meslek açısından dağılımını gösteren yukarıdaki tabloya bakıldığında erkeklerin yüzde 35’i kadınların ise yüzde 7.43’ü tarımda, erkeklerin yüzde 3.18’i, kadınların ise yüzde 0.07’si sanayide çalıştığı görülmektedir. İşsizliğin çok geniş bir yer kapladığı Urfa’da kadınların tarım dışında diğer meslek dallarında da etkisiz olduğu anlaşılmaktadır (27 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, 1929: 52).

Nüfus ve iş kollarına göre dağılımın yapıldığı Urfa’da bilhassa tarım ve sanayideki ayrıntıları belirlemek için 1927 yılında yapılmış olan tarım ve sanayi sayımlarına bakmak gerekecektir. Bu her iki sayım esasında tarımda çalışan nüfus ve yetiştirdiklerinin ürünün merkez ve ilçelere göre dağılımı da ortaya çıkmıştır. Aslında 1927 tarihli Urfa Salnamesi ayrıntılı olmasa da Urfa’nın genel bir fotoğrafını çekmektedir (Güzel, 2012). Ancak detay konusunda sınırlı bir ekonomik envanter bulunmaktadır 1927 tarihli Urfa Salnamesinde. Tarım sayımındaki kaide ve usullere göre yapılan ve sorulardan oluşan kriterler temel alındığında Urfa’daki tarım çeşitliliği ve bunların merkez ve ilçelere göre dağılımı tablo 2’de şöyledir:

Tablo 2

	Buğday		Arpa		Yulaf		Çavdar	
	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg
Urfa	62423	4.059.666	30174	1.654.486				
Birecik	43664	2.470.322	33524	2.109.320			13	780
Harran	25432	2.163.201	12548	943.841				
Suruç	58518	3.186.285	36430	1.567.561				
Siverek	925527	3.414.918	2376	3.180.864			6147	287778
Viranşehir	13692	893.367	2694	171.657				
Hilvan	46667	3.800.495	13.911	1.394.269	79	6814		
Yaylak	44771	2.881.935	26608	10.356.547				
Toplam	383694	22.870.189	158265	21.378.545	79	6814	6160	288588

508 km karelik ekili alana sahip olan Urfa yüzölçümünün sadece yüzde 3.19'u kullanması üzerinden tablo 2'ye yapılabilecek en doğru yorum, ekili alanların artırabileceği olgusudur. Diğer taraftan tablo 2'ye göre buğday ve arpanın ekimi ve ürün alımının yoğun olduğu da söylenebilir. Verimlilik açısından Hilvan ve Harran'daki toprakların diğer ilçelere göre daha verimli olduğu ön plandadır. En verimsiz topraklar ise Siverek olarak göze çarpmaktadır. Tablodan çıkarılabilecek önemli detaylardan biri Siverek ilçesinin çavdar ekiminde diğer ilçelere göre çok fazla geniş yer kapladığıdır. Yulafta ise Harran birinci sıradadır. Ayrıca arpa üretim ve verimliliği açısından Siverek daha ön plana çıkmaktadır. Bu durum Siverek ilçesinin sahip olduğu fiziki şartlar ile ilçede bulunan modern tarım aletlerinden kaynaklandığı ileri sürülebilir (Kapaklı, 1998). Bu tablo dışında tarım sayımına göre Urfa'da bulunan tarım makinaları sayısı 62'dir. Tüm tarım bölgelerine göre oranı ise yüzde 0.2'dir. Bu durum beraberinde ekilen alanlardan alınan verimi de olumsuz etkilediği söylenebilir. Urfa 1927 sayımına göre arpa üretimine göre Türkiye'de 5. sırada buğday üretiminde ise 23. sırada yer almaktadır (1927 Tarım Sayımı, 1970: 15). Aşağıdaki 3 numaralı tablo ise mısır, pirinç, kaplıca, darının üretim ve verimliliğiyle ilgilidir. Adı geçen ürünler daha çok sulak arazide yetiştiğini belirtmek gerekir. Bu nedenle üretim miktarları az olabilir. Bu durumun sebebi Urfa ikliminden kaynaklanmaktadır.

Tablo 3

	Kaplıca		Pirinç		Darı		Mısır	
	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg
Urfa					167	15805		
Birecik					6566	510207		
Harran					44	1081		
Suruç					2312	89112		

AKADEMİKBAKİŞ DERGİSİ

Sayı: 74 Temmuz - Ağustos 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası - Kırgız - Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat -
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

Siverek			23563	137822	2239	90092		
Viranşehir			294	6483	2063	53731		
Hilvan			906	39861	1321	5244		
Yaylak					3978	232450		
Toplam			24763	184166	18690	1.047.722		

Tablo 3'den çıkarılabilecek en mühim sonuç pirinç üretim ve verimlik açısından Siverek ilçesinin önceliğinin diğerlerine göre ön planda olduğudur. Bu durum Siverek'in hem yüksek hem de sulamaya verdiği önemden kaynaklanmaktadır. Genel toplam içinde Urfa pirinç üretiminde 14. sırada yer almaktadır. Darı üretiminde Yaylak ve Birecik diğer ilçelerden daha verimli olduğu anlaşılmaktadır. Fırat nehrinin bu iki ilçe üzerinden geçmesi nedeniyle hem verimliliği hem de ekilen alanın fazla olmasına zemin hazırlamıştır. Mısır üretimi ise hiç bulunmamaktadır. Tarımda ekilen ve verimliliği açısından dört numaralı tabloda bakla, bezelye, nohut ve fasulye almaktadır.

Tablo 4

	Soğan		Bakla		Nohut		Fasulye	
	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg
Urfa	41	4121			128	5152		
Birecik	80	35269			127	11388	182	379
Harran								
Suruç	80	4504						
Siverek	52	2755			2430	110056		
Viranşehir	107	2336			2009	40492		
Hilvan	1	50	3	125	123	11387	1	17
Yaylak					45	2354		
Toplam	361	40035	3	125	4862	180829	183	396

Urfa iklimine uygun tarım ürünü olan nohut ve soğanın il ve ilçeye dağılımında paralellik gözlenmiştir. Özellikle nohut üretiminde verimlilik açısından bakıldığında Siverek ilçesi birinci sıradadır. Fasulye ile soğan üretimindeki verimliliğinde ise Birecik, Fırat nehrinin etkisiyle önemli bir katma değeri bulunmaktadır. Baklada ise Hilvan önceliği paylaşmaktadır. Aşağıdaki 5 numaralı tablo ise börülce, mercimek, fiğ ve burçak gibi baklagillerden meydana gelmektedir.

Tablo 5

	Börülce		Mercimek		Fiğ		Burçak	
	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg
Urfa	28	1859	413	27053	91	5005	1587	78319

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 74 Temmuz - Ağustos 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırğız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

Birecik	102	3069	1292	81770			1177	126348
Harran								
Suruç			55	478			72	856
Siverek	302	4973	2432	105934			96	2240
Viranşehir			234	22795	22	1542	35	3160
Hilvan			1277	105590	77	9875	440	43917
Yaylak	27	1320	391	29271				
Toplam	459	11221	6094	372891	190	16422	3407	254840

Türkiye’de ekilen mercimeğin 104 bin dönümlük arazinin sadece 6 bin dönümü Urfa’da ekilmiştir. 5 numaralı tabloda bunu görmek mümkündür. Bilhassa Siverek, Hilvan ve Birecik ilçelerinde yoğun olarak yer almaktadır. Burçak da Harran ve Hilvan dışında hemen hemen tüm yerlerde yetiştirilmektedir. Ayrıca Urfa merkeze bağlı köylerde fiğ üretimi yapılmıştır. 1927 yılındaki sayıma göre Harran’da da baklagil üretimi yapıldığı görülmektedir. Börülce yetiştiriciliğinde ise Yaylak, Siverek ve Birecik ön sıradadır.

Tablo 6

	Patates		Soğan		Sarımsak		Bakla	
	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg
Urfa			41	4121				
Birecik			80	35269	11	832		
Harran								
Suruç			80	4504				
Siverek			52	2755	12	480		
Viranşehir			107	2336				
Hilvan			1	50			3	125
Yaylak	2	500						
Toplam			361	49035	23	1312	3	125

Sanayi bitkileri olarak ifade edilen patates, soğan sarımsak ve baklanın Urfa ve ilçesindeki üretimiyle ilgili bilgilerin yer aldığı 6 numaralı tablo esasında soğan dışında diğer ürünlere olan ilgisizliği göstermektedir. Örneğin patates üretimine bakıldığında sadece Yaylak(Bozova) ilçesinde yapıldığı görülecektir. Yine bakla üretiminde keza Hilvan gelmektedir. Sarımsak ise Birecik ve Siverek ön plandadır.

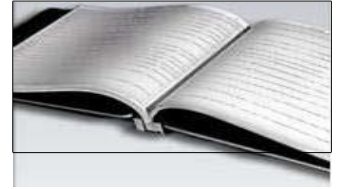
Tablo 7

	Pamuk		Keten		Susam		Tütün	
	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg	Dönüm	Kg
Urfa	21	1430	275	38131	157	5605	195	6260
Birecik			3	416	7	110		
Harran								
Suruç			18	1001				
Siverek	582	17959			115	3477	272	7224
Viranşehir								
Hilvan	83	1806			147	7511	10	246
Yaylak								
Toplam	667	21195	296	39548	426	16703	477	13730

Ürün çeşitliğinin yer aldığı envanterin son tablosu yine sanayi bitkilerinin yer aldığı 7 numaralı tablodur. Fiziksel ve iklimsel şartların ön plana çıktığı bu tabloda keten ve pamuk üretimi ciddi şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır. Diğer tablolarda olduğu gibi Harran bölgesi bu ürün çeşitliliği içerisinde yer almamaktadır. Susam ekiminin geniş bir bölgede yapıldığı görülmektedir. Tarımla ilgili 1927 tarihli envanterin belirttiği hususlar bunlar iken tarımda kullanılan çeki hayvanlarına yönelik de istatistiği bilgiler bulunmaktadır. Buna göre Urfa ve ilçelerinde tarımda 36 bin öküzün, 1213 mandanın, 360 atın, 2456 kırsağın, 29 katırın kullanıldığı belirtilmektedir (1927 Tarım Sayımı, 1970: 88).1927 tarım sayımına göre Urfa'daki hayvancılıkla ilgili bilgilere göre; 20474 inek, 6840 düve, 7577 dana, 1022 buza sahiptir. Büyükbaş yetiştiriciliği açısından diğer illere nazaran Urfa önemli bir hayvancılık potansiyeli vardır. Kümes hayvancılığı açısından ise bakıldığında Urfa'da 210 bin tavuk, 6405 hindi, 1155 kaz, 252 ördek bulunmaktadır. Küçükbaş hayvancılığında ise Urfa, 3395 deve, 346 bin koyun, 168 bin keçiye sahiptir.

b) Sanayi Envanteri

1927 sanayi sayımı 2 Haziran 1926 tarih ve 893 sayılı nüfus sayımı kanunu ve 2 Haziran 1927 tarih ve 1152 sayılı İstatistik Kanunu uyarınca yapılan sayımlardan biri de sanayi sayımıdır. Tarım ülkesi olan Türkiye'de sanayi sayımında pek parlak sonuçlar elde edemese de kurucu kadronun bundan sonra atacağı adımlar için bir yol haritası çizmiştir. Sanayi sayımının Urfa özelinde değerlendirilmesinde diğer doğu illerine paralel sonuçların ortaya çıktığı ifade etmek gerekir. İki tablo şeklinde belirtilecek Urfa sanayi envanteri şöyle dağılım göstermiştir.

Tablo 8

	Maden Çıkarma Sanayi		Tarım, Av ve Balıkçılık Sanayi		Dokuma Sanayi		Bitkisel ve Ağaç Sanayi		Bina, İnşaat Sanayi	
	İşletme Sayısı	Çalışan Sayısı	İşletme Sayısı	Çalışan Sayısı	İşletme Sayısı	Çalışan Sayısı	İşletme Sayısı	Çalışan Sayısı	İşletme Sayısı	Çalışan Sayısı
Merkez			266	699	107	309	75	162	1	1
Birecik	4	4	44	140	13	41	40	82		
Harran										
Suruç			3	14	3	8	12	18		
Siverek			56	164	25	63	22	39	11	28
Viranşehir			5	18	3	4	3	3		
Hilvan										
Yaylak										
Toplam	4	4	374	1035	151	425	152	304	12	29

Tablo 9

	Makine İmalatı		Kâğıt ve Karton Sanayi		Kimya Sanayi	
	İşletme Sayısı	Çalışan Sayısı	İşletme Sayısı	Çalışan Sayısı	İşletme Sayısı	Çalışan Sayısı
Merkez	82	186	1	8	4	4
Birecik	19	37			1	1
Harran						
Suruç	6	14				
Siverek	43	101			3	4
Viranşehir	3	6				
Hilvan						
Yaylak	2	6				
Toplam	155	350	1	8	8	9

Tablo 8 ve 9 ile ilgili birçok bilgiye ulaşmak mümkündür. Bu tablolardan sanayi iş gücünün toplam nüfus içerisindeki oranı bir hayli düşük olduğu görülmektedir (1927 Sanayi Sayımı, 1969: 34). Özellikle bazı bölgelerde hiç sanayi tesisinin olmadığı görülmektedir. Örneğin Hilvan ve Harran bölgelerinde hiç sanayi tesisi bulunmamaktadır. Ayrıca Urfa ve

AKADEMİKBAKİŞ DERGİSİ

Sayı: 74 Temmuz - Ağustos 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası - Kırgız - Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat -
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

çevresinde ormanlık alanların az olması nedeniyle kâğıt ve orman sanayi tesisin olmamasına sebep olmuştur. Tarım şehri olan Urfa'da 374 adet tarıma dayalı sanayi kuruluşu bulunurken bu tesislerde çalışan kişi sayısı 1035'tir. Yine sanayi bitkilerinin yetiştirilmesi nedeniyle doküman sanayi az da olsa gelişmiştir. Buna bağlı olarak bitkisel sanayide de çalışanların olduğu görülmektedir. Urfa ve ilçelerinde maden çıkartılmadığı için madene bağlı sanayi kuruluşu da bulunmamaktadır. Makine imalatında da çalışanların olduğu göze çarpmaktadır. İnşaat sanayisinin de azınlıkta yer almaktadır. Sonuç olarak diğer vilayetlerle birlikte değerlendirildiğinde Urfa'da sanayinin pek gelişmediği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Cumhuriyet Türkiye'si gerek demografi ve gerekse ekonomik çeşitlilik bakımından kısır bir döngü üzerine inşa edilmişti. Bu durumun oluşmasında Osmanlı Devleti'nin emperyalist devletler tarafından kapitülasyonlar yoluyla açık bir pazar olmasının önemli bir payı vardı. İzmir İktisat Kongresi ve Lozan Antlaşmasında bağımsız bir ekonominin temelleri kapitülasyonların kaldırılmasıyla sağlandı. Dahası bundan böyle milli bir ekonomik yapının temellerinin atılacağı ifade edildi. Ancak özellikle İttihat ve Terakki ile başlayan nüfus mühendisliği en fazla ekonomiyi vurmuştu. Lozan sonrası Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan mübadele de ekonomik temelleri derinden sarstı. Fakat kurucu kadro ne olursa olsun ekonomiyi millileştirme ve yerli bir burjuvazi oluşturma konusunda kararlıydı. Bu amaç için önce üzerinde hüküm sürdüğü demografik ve ekonomik yapıyı öğrenme adına istatistik kurumunun oluşturma yoluna gitti. Burada amaç önce demografik yapıyı öğrenecek, daha sonra ona göre bir nüfus planlaması yapacaktı.

İstatistik kurumunun yaptığı nüfus sayımıyla birlikte en önemli noktalardan biri tarım, hayvancılık ve sanayi sayımıydı. Bu sayım sayesinde ekonomik faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olunacaktı. Diğer tüm illerde olduğu gibi Urfa merkez ile tüm ilçelerde tarım, hayvancılık ve sanayi sayımı yapıldı. Bu sayımlar diğer illerle karşılaştırıldığında önemli bilgilere rastlandı. Bu göre Urfa bir tarım ve hayvancılık şehri olmakla birlikte sanayi açısından hiç de parlak bir sonuca sahip değildi. Ayrıca bazı tarım ürünlerinde Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına rağmen bazı ürünlerin hiç yetiştirilmediği anlaşılmıştır. Bunun kronik sebepleri olduğu gibi sulama ve modern tarım aletlerin olmaması da etkili olmuş olabilir.

Kaynakça

1927 Sanayi Sayımı. (1969). Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

1927 Tarım Sayımı. (1970). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası .

27 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri. (1929). Ankara: Başvekelat Müdevvenat Matbaası.

Akalın, M. (2007). *Milli Mücadele'de Urfa.* Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü .

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 74 Temmuz - Ağustos 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası - Kırgız - Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat -
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

- Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri Ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Boratav, K. (2005). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eroğlu, N. (2007). Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938). *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 63-73.
- Güzel, A. (2012). 1927 Tarihli Urfa Salnamesinin Tarihi Coğrafya Özellikleri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 231-262.
- Kapaklı, K. (1998). *Urfa Hakkında Salname 1927*. Şanlıurfa: Şurkav Yayınları.
- Kayalı, H. (2011). Bağımsızlık Mücadelesi. R. Kasaba içinde, *Modern Dünyada Türkiye 1839-2010* (s. 99-138). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Keyder, Ç. (2014). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özçelik, Ö., & Tuncer, G. (2007). Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 253-266.
- Pamuk, Ş. (2011). 20. Yüzyıl Türkiye'sinde İktisadi Değişim: Bardağın Yarıdan Fazlası Dolu mu? . R. Kasaba içinde, *Modern Dünyada Türkiye 1839-2010* (s. 275-314). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Toprak, Z. (1995). *Milli İktisat-Milli Burjuvazi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

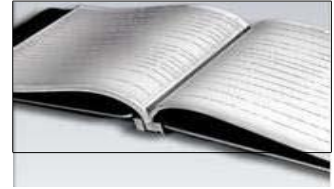

AKADEMİKBAKİŞ DERGİSİ

Sayı: 74 Temmuz - Ağustos 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

Ekler

Ek 1

1927 YILI TARIM SAYIMI SORU KAĞIDI

Vilayeti Kazası Köyü

Köyde mevcut çiftçi aile reislerinin Adı ve Soyadı	Erkek, kadın ve çocuk dahil olarak bu aileyi teşkil eden nüfus miktarı	Bu ailenin elinde mevcut tapulu ve tapusuz arazinin miktarı dönüm	Her çiftçi ailesinin elinde bulunan ve çiftçi işlerinde kullandığı çeki ve koşum hayvanları					Her çiftçi ailesi elinde bulunan Tarım ve Çift aletleri										
			Öküz	Manda	At ve Beygir	Kısrak	Ester (Katır)	Merkep	Karasapan	Pulluk	Orak maki-nası	Traktör	saire					

Her çiftçi ailesinin yaptığı ekşi ve aldığı ürünler

Buğday		Arpa		Yulaf		Karpıca		Pirinç		Darı		Çavdar		Bakla		Bezelye		Nohut		Mercimek		Fasulye	
Ekiliş-ler	Ürün-ler	Ekiliş-ler	Ürün-ler	Ekiliş-ler	Ürün-ler	Ekiliş-ler	Ürün-ler	Ekiliş-ler	Ürün-ler	Ekiliş-ler	Ürün-ler	Ekiliş-ler	Ürün-ler	Ekiliş-ler	Ürün-ler	Ekiliş-ler	Ürün-ler	Ekiliş-ler	Ürün-ler	Ekiliş-ler	Ürün-ler	Ekiliş-ler	Ürün-ler
Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.

AKADEMİKBAKİŞ DERGİSİ

Sayı: 74 Temmuz - Ağustos 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

Ek 2

Her çiftçi ailesi elinde bulunan davar, kara sığır, bergele, vesaire gibi ehli hayvanlarla tavuk, horoz, hindi v.s. gibi kümes hayvanları

Koyun	Keçi	Tiftik-keçi	İnek	Düğe	Dana	Buğa	Manda ineği	Manda düğesi	Manda danası	Manda buğası	Deve	Merkep	Kısarak	Tavuk horoz	Hindi	Kaz	Ördek	Saire

IX

Her çiftçi ailesinin yaptığı Tarım çeşidi ve aldığı ürünler

Börölce		Fıg		Burçak		Patates		Pancar		Soğan		Sarımsak		Zafran		Pamuk		Keten		Susam		Tütün		Alyon	
Eki-lişler	Ürün-ler	Eki-lişler	Ürün-ler	Eki-lişler	Ürün-ler	Eki-lişler	Ürün-ler	Eki-lişler	Ürün-ler	Eki-lişler	Ürün-ler	Eki-lişler	Ürün-ler	Eki-lişler	Ürün-ler	Eki-lişler	Ürün-ler	Eki-lişler	Ürün-ler	Eki-lişler	Ürün-ler	Eki-lişler	Ürün-ler	Eki-lişler	Ürün-ler
Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.	Dön.	Kg.